

(gen)indsætte hele vidensspørgsmålet i en etisk og dannelseseoretisk ramme. Det er dannelsesperspektivet, der er Gustavssons egentlige anliggende. Der gøres fra starten opmærksom på, at *Vidensfilosofi* er en opfølger på hans *Dannelse i vor tid*. Det er hans tese, at videnssamfundet, hvor viden opfattes som den vigtigste produktionsfaktor og vare, har undergravet vidensbegrebets etiske og dannende rolle. Gustavsson frygter, at uddannelsen kommer til at udspille sig udelukkende på markedets præmisser. Han begrundet sin frygt i de teorier om uddannelse som investering i human kapital, der siden midten af 80'erne har undergravet uddannelsernes demokratiske og humanistiske intentioner. Det er næppe nogen overraskelse, at Gustavsson mener, at den økonomiske og tekniske udvikling har behov for at blive demokratiseret og humaniseret. Episteme må – på tværs af feltets egne neutralitetsintentioner – underkastes det demokratiske spørgsmål om det gode liv, fronesis.

For at overkomme reduktionistiske vidensopfattelser som Castells' foreslår Gustavsson en adskillelse mellem information og viden. Information bærer alle epistemes kendetegn og kan handles på markedet som en vare. Information er imidlertid virkingsløs i sig selv. Først den personlige tilegnelse og tillempling gør information til viden, det vil sige gør information brugbar. Hermed problematiseres begreberne vidensdeling og videnssamfund, idet blot information er i et distribuerbart format.

Samlet står *Vidensfilosofi* som en

lille, men gedigen introduktion til de forskellige vidensbegreber uden dog på nogen måde at være revolutionerende. Bogens egentlige styrke ligger i anskueliggørelsen af den aktuelle diskussion indenfor pædagogikken som kampe mellem de forskellige vidensdomæner. Derigennem understreges det demokratiske underskud i videnssamfundets uddannelsesretorik og det tilhørende krav om rehabilitering af dannelsesstraditionen.

Martin M. Nielsen

At tænke bredt, stikke dybt og samtidig rage højt op!

Rüdiger Safranski, *Nietzsche. En biografi om hans tænkning*, Gyldendal, København 2001, 328 sider, 298 kr.

Lad det være sagt med det samme og uden omsvøb så enhver uoplyst, men begavet er på det rene med indholdet af denne anmeldelse: Der er ikke blot tale om en god bog. Der er tale om en virkelig god bog, som man som læser uvægerligt må bøje sig anerkendende ind under og besinde sig på, som var den nærmest et grundvilkår for den menneskelige tilværelse. Og bøger har jo det forunderlige træk ved sig, dels at de kun vender ryggen til os, når vi ikke gider læse dem, dels at de uafslædt byder sig til udfra følgende tekstmæssige imperativ: Vi elsker at blive læst - vov det!

I vores omgang med de store klassiske værker i kulturhistorien udtrykker vi sædvanligvis en respektfuld andægtighed ved at sige, at værket er større end værkfrembringeren. Selvom vi i denne henseende så får et mindre omend raffineret filosofisk problem på halsen med Dostojevskijs *Idioten*, udtrykker vi alligevel hermed, at værket rummer andet og mere end, hvad værkfrembringeren har haft til hensigt med det - eller at den filosofiske tænkning er større end den enkelte tænker. Samtidig er værket tillige - selv om det indimellem som læser kan være vanskeligt at forsones sig med dette vilkår - større end fortolkeren af det selvsamme værk. Dette betyder, at der åbenbart er noget i værket selv, der modstår de fortolkninger, tiden med nødvendighed må udsætte værket for, og som værket tillige er udleveret til.

At Nietzsches værk er større end Nietzsche selv, og at værket rummer andet og mere end, hvad der kan tilskrives receptionshistorien, er en erfaringsdannelse, der til fulde gennemtrænger Rüdiger Safranskis indsigtfulde og ualmindeligt velskrevne biografi om Nietzsche og hans tænkning. Safranski lægger fra starten af afstand til den klassiske biografi og dennes restløse reduktion af Nietzsches filosofiske tanker til hans egne historiske, psykologiske og sociale livsomstændigheder - faderens alt for tidlige død, opvæksten blandt mange, men tilsvarende ulidelige kvinder, faderopgøret med Wagner, kærlighedshistorien med Lou Salomé, hans eventuelt seksuelt afvigende tilbøjeligheder, sammenbruddet i Torino - hvorved der

bliver en fuldstændig identitet mellem det levede liv og den filosofiske tænkning. Men, at der er en eller anden form for forbindelse mellem tænkningen og livet, der gør sig gældende, insisterer Safranski vedholdende på: "Man vil aldrig forstå Nietzsche, hvis man ikke hele tiden gør sig klart, at tanker for ham faktisk var en åndelig-legemlig virksomhed af en realitetsgrad, som det ellers kun er lidenskabelige følelser, der besidder." Gennem koblingen af det biografiske moment til tænkningen ser Safranski Nietzsches eget liv som et digterisk liv udfoldet gennem tænkning. Hans talrige værker ses som en tilstedelse til verden som skribent, hvorved det levede liv undergår en skriftliggørelse, og skriften selv får liv. Og i den selvsamme forbindelse besidder Safranski - hvilket hans tidligere biografier om såvel Schopenhauer som Heidegger også til fulde demonstrerer - en vedvarende dobbeltbevidsthed i form af en udsøgt sans for kontekstens betydning for tænkningens tilblivelse, velvidende at den selvsamme tænkning ikke restløst kan reduceres til den pågældende kontekst.

Bogen består af femten kapitler, og som indledning til hver enkelt kapitel er der som signalangivelse indsat en række tematiserende underoverskrifter, der netop virker tilskynende og slår tonen an for det efterfølgende og ikke fragmentarisk adskillende eller bastant kategoriserende. Fra starten af er det Safranskis hensigt at overvinde eksempelvis den traditionelle opdeling af Nietzsches forfatterskab i tre perioder: først den æstetisk ophøjede frem til 1876, hvor

geniet så at sige skal udgøre kulturens redning, den anden periode frem til 1883, hvor det er den teoretisk-kritiske analyse af kulturen der er omdrejningspunktet og endelig den tredje og sidste periode fra 1883 og frem til Nietzsches “første” åndelige død i 1889 – Nietzsche nyder jo som bekendt det privilegium at dø to gange – hvor det profetisk evangelisk forkynende fra Zarathustrabogen er afsættet.

Som modstykke til dette og uden på nogen måde at ville reducere Nietzsche til en entydig og systematisk tænker, så lykkedes det alligevel Safranski at eftervise, hvorledes eksempelvis centrale elementer i den unge Nietzsches musikmetafysiske overvejelser momentvist gør sig gældende på tværs igennem forfatterskabets udfoldelse. Derfor er første tredjedel af bogen blandt andet viet til refleksioner over musikkens filosofiske betydningsfuldhed udkrystalliseret gennem Nietzsches tydelige inspiration fra Schopenhauer og gennem mødet med Wagner, der jo ingenlunde anså Nietzsches egne kompositoriske udfoldelser ved klaveret som værende kunstnerisk uovertrufne, og som hans egen kone Cosima oven i købet andægtigt måtte lægge øre til, medens han selv anstiller et overbærende smil i et tilstødende værelse. Til gengæld var Wagner dybt fascineret af Nietzsches evne til at anstille filosofiske refleksioner over musikkens væsen, og dette drev disse to en afgørende tid åndeligt set i armene på hinanden.

“Den sande verden er musik. Musik er det uhyrlige. Hører man

musikken, så tilhører man væren”, skriver Safranski præcist og får indkredset hele Nietzsches filosofi som et forsøg på at holde sig i live, selv når musikken ophører. Hver gang en akkord er slået an påbegyndes det for Nietzsche, der uafsladeligt skal fortsætte, en improvisationsflod som Wagners uendelige melodi, hvor vi kan lade os rive og drive med strømmen. En musikalsk bølge der bærer os, og som lader os gå til grunde - ikke opløses - på verdensgrunden, hvorved det indre slægtskab mellem bølge og musik, tilblivelse og tilintetgørelse, vælte og overvældelse manifesterer sig: “Musik fører ind i verdens hjerte - men på en sådan måde at man ikke omkommer derinde”, som Safranski poetisk udtrykker det. Musik er for Nietzsche en inderlig værensforbundethed, og den ophøjede gren af det æstetiske, der omfatter musikken, rummer dybest set en grundlæggende åbning mod tilværelsen. I selve musikens væsen ligger der for Nietzsche en afgørende erfaringsdannelse af, at livet overhovedet kan angå os, og at vi som mennesker er til på en sådan måde, at vi er forlenet med muligheden af at kunne tilstede det. En erfaringsdannelse, som, efterviser Safranski, fastholdes på tværs i forfatterskabet helt frem til *Afgudernes ragnarok* – der er skrevet lige før lukketid - hvor Nietzsche selv anfører: “Uden musik ville livet være en fejltagelse.” At musikken ikke bare rummer en afgørende filosofisk betydning, men i øvrigt også kan være en helt konkret eksistentiel redningsplanke overfor de fortrædeligheder og fristelser livet i øvrigt frembyder, afdækker Safranski muntert ved

at referere til Nietzsches egen beretning til ungdomsvennen Paul Deussen om et besøg i Köln, hvor han uforvarent er havnet i et glædeshus: "Jeg så mig pludselig omgivet af et halvt dusin skikkelser i flitterstads og gaze, som så forventningsfuldt på mig. Jeg blev målløst stående et stykke tid. Så gik jeg instinktivt løs på et klaver som var det det eneste sjælelige væsen i selskabet og anslag nogle akkorder. De løsnede min stivhed og jeg genvandt frimodigheden."

Musik og væren hører i såvel bogstavelig som overført betydning sammen hos Nietzsche, og det sker under fastholdelsen af tilværelsens uudgrundelige gådefuldhed, der vedvarende holder tænkningen inde i en principiel spørgende åbenhed. "At tænke den blinde, uigennemsigtige blot eksisterende væren er den største udfordring", skriver Safranski og fremhæver eksistens som det slet og ret gådefulde overhovedet i vores tilværelse: At verden overhovedet er til, at den overhovedet kan vise sig for os – det er og bliver et under. I denne uudgrundelige gådefuldhed ligger der endvidere hos Nietzsche en overskridelse af den snævre subjektivitet, og det er Safranskis fortjeneste vedvarende at fastholde dette vidvinkelperspektiv – ikke mindst i tiende kapitel hvor han blændende kortlægger Nietzsche som fænomenolog, hvilket implicerer en uomtvistelig overskridelse af en snæver psykologisk position med dertilhørende reduktionisme: "Man er her nødt til at holde Freuds arkitektoniske forstilling om det ubevidste som en slags kælderetage på afstand. Nietzsche

tænker ikke i sådanne billeder. Det usigelige og uforståede (måske ligefrem uforståelige), som Nietzsche sigter til, tænker han snarere musikalsk: som toner, der svinger med uden selv at blive hørt, men dog giver den hørlige tone umiskendelig farvning."

I forlængelse af overskridelsen af dette snævre subjektivetsmoment afsluttes bogen med et perspektivrigt udblik til den virkningshistorie, Nietzsche har haft hos centrale dele af tænkningen i det 20. århundrede: eksempelvis Thomas Manns uundværlige indsigt i sin egen kunstneriske skabelsesproces, hvor kunsten udspringer af det dionysiske, og i en ironisk brydning bliver til en apollinsk gestalt; Heideggers forsøg på med afsæt i Nietzsches tænkning at fremstille sin egen tænkning som en overvindelse af metafysikken og af Nietzsche – i Nietzsches fodspor; Adorno/Horkheimers civilisationskritik der afdækker subjektets konstitution som "instinktforkrøbling" i form af et gennemgribende overgreb på såvel den indre som den ydre natur; Foucaults genealogiske undersøgelser og magtanalyser af de historiske tildragelsers og tænkemåders virkelige herkomst.

Alt i alt er der tale om, at Safranski har begået en særdeles læseværdig bog om Nietzsche og hans tænkning. Skal man endelig gøre en besked anke overfor Safranski, er det den omstændighed, at det indimellem kan være vanskeligt helt præcist at skelne mellem, hvornår det er Nietzsche, der taler, og hvornår det er Safranski selv, der fører ordet. Dette er formodentlig en konsekvens af, at

Safranski i udfoldelsen af sit forehavende så at sige uforvarent og som følge af et lidenskabeligt engagement skriver sig ind i en æstetisk-digterisk forlængelse af Nietzsches digtning med sit eget liv gennem sin tænkning. Men det er nu ikke det værste man kan sige om en i øvrigt anbefalelsesværdig bog, der på baggrund af en respektindgydende velbevandrethed i den tyske åndstradition formår at tænke bredt, stikke dybt og rage højt op i en og samme bevægelse. Wittgenstein siger et sted: "Hvad der er godt, det er guddommeligt". Safranskis bog om Nietzsche er ingenlunde guddommelig, men den er god. Det er den i kraft af, at den til fulde evner det kunststykke at kunne forenkle noget uden at forsimple det. Og det er lige præcis Safranskis kunst.

Peter Aaboe Sørensen

Humaniora!?

Per Fibæk Lauersen, *Ind på Humaniora. Om humanistiske studiers popularitet, historie og hemmeligheder*, Carpe – Gylvendal Uddannelse, København 2001, 137 sider, 148 kr.

De humanistiske fag som helhed har sjældent været så populære, som de faktisk er for tiden. På den anden side – peges der fra mange sider på – har frafaldet (forstået som manglende fuldførelse af en kandidatuddannelse) på humaniora næsten aldrig været så stort som nu. Denne tilsyneladende

paradoksale situation har – efter Per Fibæk Lauersens eget udsagn – været et bærende incitament til at skrive *Ind på Humaniora*. Bogens overordnede målsætning er i forlængelse heraf at være med til at afhjælpe denne udvikling ved at forklare "nuværende og kommende" studerende på de humanistiske universitetsuddannelser, hvad en sådan uddannelse – et sådant studie – egentlig medfører eller indebærer. På denne måde håber Fibæk Lauersen at kunne give nye og potentielle humanister et bedre grundlag at vælge eller forstå deres respektive fag ud fra. Det er med denne betragtning *in mente* Fibæk Lauersens klare intention, at bogen, i bedste fald, vil kunne medvirke til at mindske det generelle frafald på humaniora, hvilket i sig selv – i det mindste ud fra en umiddelbar betragtning – må siges at være en ganske rosværdig hensigtserklæring. En bred, faglig introduktion som denne ville således være et tiltrængt bidrag til den humanistiske debat og selvrefleksion. Problemet er så bare, at *Ind på Humaniora* ikke formår at levere dette tiltrængte bidrag. I det følgende skal denne påstand, under fremdragelse af et par – for denne anmelder – problematiske punkter i Fibæk Lauersens tekst, uddybes.

Per Fibæk Lauersen vil gerne favne bredt, og allerede her støder han på sin første store forhindring. Han savner simpelthen et mere omfattende grundlag at basere sine generelle betragtninger på. I bogens kapitel to præsenterer han således sit eget empiriske materiale, som i al sin